

**ОСОБЛИВОСТІ АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВОГО СТАТУСУ
ГРОМАДСЬКИХ РАД КРИЗЬ ПРИЗМУ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВ
НАЦІОНАЛЬНИХ МЕНШИН (СПІЛЬНОТ) В УКРАЇНІ****PECULIARITIES OF THE ADMINISTRATIVE AND LEGAL STATUS
OF PUBLIC COUNCILS THROUGH THE PRISM OF ENSURING THE RIGHTS
OF NATIONAL MINORITIES (COMMUNITIES) IN UKRAINE**

Крайній П.І., к.ю.н.,

доцент кафедри публічного права

Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича

Торончук І.Ж., к.ю.н., доцент,

доцент кафедри міжнародного права та порівняльного правознавства

Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича

Збільшення ролі консультативно-дорадчих органів в нашій державі впродовж останніх років свідчить про усвідомлення важливості участі інституцій громадянського суспільства у здійсненні публічного врядування. Незважаючи на складність впровадження парадигми людиноцентризму яка була запропонована в другій половині 90-х років можна стверджувати, що вона знайшла своє не лише теоретичне але й практичне втілення на законодавчому рівні. Участь інституцій громадянського суспільства через утворення відповідних консультативно-дорадчих органів поступово набуває необхідного рівня наукового аналізу. Поступовий розвиток вітчизняної науки та практики адміністративного права яка формувалась під впливом загальноєвропейських принципів публічного врядування вплинуло на утворення нових суб'єктів адміністративного права які формуються відповідними інституціями громадянського суспільства. Одним із їх різновидів є громадські ради які за своєю правовою природою є окремими суб'єктами адміністративного права. Їх діяльність який спрямовується на формування нового алгоритму взаємодії між державою в особі органів публічної влади та окремими особами, які входять до їх складу та представляють інституції громадянського суспільства що займаються, в тому числі, вирішенням проблем які виникають у реалізації державою політики щодо захисту прав національних меншин в нашій державі.

Адміністративно-правовий статус таких рад регулюється низкою підзаконних нормативно-правових актів які були прийняті задля розширення можливості участі в першу чергу громадян України на участь у здійсненні управління державою. Останнє знайшло відображення в Конституції України у вигляді окремого конституційного права, а саме: права на участь в управлінні державними справами. Діяльність таких рад створює додатковий механізм залучення інституцій громадянського суспільства на рівних умовах приймати участь у вирішенні різноманітних питань суспільного життя. Така участь зробила можливим налагодження діалогу з державою.

Однак, з плином часу, виникла потреба у наданні можливості представляти та здійснювати вирішення тих чи інших прав і свобод не тільки громадян України але й національних меншин. В контексті останніх важливих змін, які відбулись у сфері адміністративно-правового регулювання участі національних меншин (спільнот) в роботі дорадчих органів, виникла необхідність проаналізувати відповідне законодавство, а також, досвід зарубіжних країн.

Ключові слова: право на участь в управлінні державними справами, органи виконавчої влади, органи місцевого самоврядування, консультативно-дорадчі органи, громадські ради, національні меншини (спільноти).

The increasing role of consultative-advisory bodies in our country in the past years indicates the significance of civil society institutions' participation in implementing public governance. Despite the difficulties related to the introduction of the human-centered paradigm (the latter being proposed in the second half of the 90s), it has found its not only theoretical but also practical implementation at the legislative level. The participation of civil society institutions through the creation of corresponding consultative-advisory bodies is gradually acquiring the necessary level of scientific analysis. The development of domestic science and practice of administrative law, which was formed under the impact of the European principles of public administration, has affected the creation of new subjects of administrative law that were formed by the relevant civil society institutions. One of them is public councils, which, due to their legal nature, may be regarded as separate subjects of administrative law. Their activities aim at establishing a new algorithm of interaction between the state (represented by public authorities) and individuals (who represent civil society institutions and are engaged, inter alia, in solving problems arising in the course of implementing the state policy on the protection of the rights of national minorities in our country).

The administrative and legal status of such councils is regulated by a number of normative-legal acts that were adopted so as to expand the possibility of Ukrainian citizens' participation in the governance of the state. The latter is reflected in the Constitution of Ukraine in the form of a separate constitutional right, namely, the right to participate in the management of public affairs. The activity of such councils creates an additional mechanism for engaging civil society institutions on equal terms to participate in solving various issues of public life. Such participation has made it possible to establish a dialog with the state.

However, with time, there has occurred a need to provide opportunities of representing and addressing certain rights and freedoms not only of Ukrainian citizens but also of national minorities. In terms of recent important changes that have taken place in the field of administrative and legal regulation of the participation of national minorities (communities) in the work of consultative-advisory bodies, it became necessary to analyze the corresponding legislation, as well as the experience of foreign countries.

Key words: the right to participate in the management of public affairs, bodies of executive power, bodies of local self-government, consultative-advisory bodies, public councils; national minorities (communities).

Дослідженням громадських рад як окремого суб'єкта адміністративного права займались представники конституційного, адміністративного права, а також, державного управління, економіки, політології тощо. Серед вітчизняних науковців можна виділити роботи В. Б. Авер'янова, Т. С. Андрійчук, Д. В. Білокопитова, Ю. А. Ведернікова, О. М. Висоцької, О. О. Вінницького, М. Ю. Віхляєва, Р. О. Гаврилюк, А. О. Галай, І. П. Голосніченка, Г. Ю. Гулев-

ської, М. С. Гурицької, В. А. Дереця, О. А. Зарічного, С. О. Кириченка, Т. О. Коломоєць, В. К. Колпакова, Т. О. Мацелик, Р. С. Мельника та ін. У зарубіжних країнах (Сполучених Штатах Америки, Великобританії, Франції, Італії, Польщі, Болгарії, Словаччині, Румунії) дослідження консультативно-дорадчих органів та їх адміністративно-правового статусу проводилось П. Аларконом, С. Арнштайном, А. Баркером, Н. Бейлі, П. Бер-

гером, Дж. Епплгейтом, С. Кролі, Т. Лукман, Н. Луман, К. МакДональд, Дж. Мейсі, К. Пітман, Дж. Ріс, Дж. Свар, Р. Стейнер, Дж. Томас, М. Белан. Варто зазначити, що дослідження адміністративно-правового аспекту функціонування громадських рад здійснювалося у країнах сталої демократії, відкритого громадянського суспільства, яке виступало одним із ключових ініціаторів можливості розширення їх доступу до участі у процесах обговорення важливих питань. Тому вітчизняні науковці у своїх роботах приділяли увагу особливостям діяльності таких рад в Україні, однак, поза увагою залишили зарубіжний досвід визначення адміністративно-правового статусу таких консультативно-дорадчих органів. А можливість участі у їх діяльності представників національних меншин в Україні взагалі не досліджувалась. Хоча з огляду на останні зміни в адміністративному законодавстві яким визначається адміністративно-правовий статус національних меншин виникає потреба в такому аналізі.

Впровадження різноманітних інституцій громадянського суспільства безперечно вплинуло на зміну всього механізму публічної влади в частині реалізації та гарантування особам права на участь у здійсненні управління державою. Водночас, розширились можливості для реалізації громадянами України прав та обов'язків які встановлені Конституцією України та іншими нормативно-правовими актами. Логічним продовженням таких інновацій стало розширення правоможливостей для національних меншин (спільнот) щодо можливості їх участі у діяльності консультативно-дорадчих органів. Не дивлячись на значну кількість досліджень діяльності громадських рад, а також, вивчення національних меншин як окремих учасників публічно-правових відносин, прийняття нового Закону України «Про національні меншини (спільноти) в Україні» № 8224 розширило коло суб'єктів, які отримали змогу безпосередньо формувати громадські ради, інші консультативно-дорадчі органи.

Україна є однією із держав, структура суспільства якого представлена різноманітними етнічними, релігійними, культурними групами населення. З початку 90-х років ХХ ст. та на початку ХХІ ст. соціально-економічні зміни призвели до виникнення значної кількості міжнаціональних конфліктів. Спостерігалось також посилення в окремих європейських країнах впливу націоналістичних наративів, які активно просувались політичними елітами. В першу чергу такі процеси відбувались у країнах Центральної та Східної Європи після розпаду Радянського Союзу. Наша держава як й інші колишні республіки СРСР повинна була вирішити, крім іншого, важливе питання забезпечення захисту та реалізації прав національних меншин послуговуючись принципом нероздільності прав людини та прав національностей. В першу чергу, його виконання залежало від створюваної вітчизняної правової системи, обговорюваної та поступово втілюваної у життя доктрини адміністративного права.

Паралельно із цими процесами, формувалась ідеологія людиноцентризму. Знаний вітчизняний адміністративіст В. Б. Авер'янов вказував, що «при формуванні нової адміністративно-правової доктрини на початку людиноцентристської ідеології першочергового значення набуває концептуальна позиція, що заперечує тлумачення предмета регулювання адміністративного права головним чином через призму відносин державного управління» [1, с. 88]. Безумовно, накопичені на той час системні проблеми у всій системі державного управління вимагали чітких та своєчасних змін. Вони знайшли своє вираження у сформульованій Концепції адміністративної реформи в Україні яка була затверджена Указом Президента України від 22 липня 1998 року. Її мета полягала у «формуванні системи державного управління, яка стане близькою до потреб і запитів людей, а головним пріоритетом її діяльності буде служіння народові, національним інтере-

сам» [2]. Фактично вона стала рамковим документом який сформував основи реформування засад функціонування публічного адміністрування та вітчизняного законодавства у сфері захисту прав і свобод людини та національних меншин.

Формування дієвого механізму реалізації прав та свобод осіб в Україні стало одним із основних завдань держави. Органи публічної влади та їх посадові особи здійснюють свою діяльність що орієнтується на реалізацію людиноцентризму як основної парадигми їх діяльності. Якщо у сфері створення дієвого правового механізму захисту прав і свобод громадян України наша країна досягла певного прогресу, то подібний механізм в контексті реалізації прав національних меншин (спільнот) в Україні не повною мірою відповідав загально визнаним світовим та європейським стандартам. А що стосується залучення їх до процесів публічного врядування через створювані консультативно-дорадчі органи, то дане питання взагалі знаходилося поза сферою правового регулювання. Однак, саме ч. 2 ст. 24 Конституції України визначає що не може бути привілеїв чи обмежень за ознаками раси, кольору шкіри, політичних, релігійних та інших переконань, статі, етнічного та соціального походження, майнового стану, місця проживання, за мовними або іншими ознаками [3]. Тобто, можливість участі у процесах публічного управління є рівним як для громадян України так й представників національних меншин. Це квінтесенція взятих нашою державою міжнародних зобов'язань щодо забезпечення необхідних правових умов розвитку національних меншин.

Саме по собі закріплення таких прав є лише загальним вектором для спрямування діяльності всієї системи органів публічної влади. Однак, зміни які відбуваються в українському суспільстві та публічному врядуванні обумовили перегляд адміністративно-правового регулювання правового статусу національних меншин, особливо в тій частині яка стосується можливості створення відповідних консультативно-дорадчих органів які матимуть змогу приймати участь у здійсненні політики держави щодо захисту прав та свобод національних меншин.

Будучи суб'єктом міжнародних правових відносин наша держава здійснила імплементацію міжнародних стандартів захисту прав нацменшин в національну систему законодавства та намагається послідовно використовувати провідний досвід зарубіжних країн в даній сфері. Це обумовило незворотний процес створення необхідних умов забезпечення необхідного рівня всебічного розвитку національних меншин та вдосконалення адміністративно-правового регулювання їх діяльності.

Варто зазначити, що діючий раніше Закон України «Про національні меншини в Україні» не врегулював публічно-правові відносини між представниками національних меншин та органами публічної влади щодо можливості брати участь в діяльності консультативно-дорадчих органів [4]. Це було пов'язано з тим що діяльність таких органів надзвичайно повільно імплемтувалась в механізм публічної влади. Крім цього, такі суб'єкти раніше взагалі не були відомі вітчизняній адміністративній науці. Але зміни що відбулись після Революції Гідності та початком російсько-української війни довели ефективність горизонтальної взаємодії між різними інституціями громадянського суспільства. Їх діяльність позитивно вплинула на формування дієвої комунікації між суспільством та державою. Досить часто складні та комплексні питання що стосувались захисту прав та свобод людини як на регіональному так й загальнодержавному рівнях вирішувались під час діалогу між громадянами та органами публічної влади. Одним із ефективних різновидів таких консультативно-дорадчих органів є громадські ради.

Нормативно-правове регулювання захисту прав національних меншин пропонується здійснювати новим

Законом України «Про національні меншини (спільноти) України» яким, крім іншого, пропонується утворювати консультативно-дорадчі органи при органах влади під час реалізації політики держави в частині захисту прав та свобод національних меншин. Така пропозиція законодавця безумовно є прогресивною, але вона може зіткнутись із певними проблемами під час її реалізації. В першу чергу вони можуть виникнути якщо не привести у відповідність актуальне законодавство що стосується діяльності консультативно-дорадчих органів при органах виконавчої влади.

Відповідно до ст. 1 Закону України «Про національні меншини (спільноти) в Україні» (далі – Закон України № 8224) під національною меншиною (спільнотою) слід розуміти «сталу групу громадян України, які не є етнічними українцями, традиційно проживають на території України, об'єднані спільними етнічними, культурними, історичними, мовними та/або релігійними ознаками, усвідомлюють свою приналежність до неї, виявляють прагнення зберегти і розвивати свою мовну, культурну, релігійну самобутність. Національні меншини (спільноти) є невід'ємними, інтегрованими та органічними частинами українського суспільства» [6]. Ми не будемо зупинятись на визначенні що його надає законодавець. Проте, на нашу думку, воно максимально повно охоплює всі ознаки та риси, якими повинна володіти спільнота аби вона називалась нацменшиною відповідно до міжнародних нормативних документів.

Хочемо звернути увагу на окремих аспектах розширення адміністративно-правового регулювання діяльності консультативно-дорадчих органів в частині надання можливості національним меншинам долучатись до їх діяльності. Така правова новела пропонується законодавцем вперше що свідчить про зміни які відбуваються у здійсненні публічного управління та наданні можливості різним інституціям громадянського суспільства долучатись до управління державними справами.

Відповідно до ч. 1 ст. 18 Закону України № 8224 закріплюється можливість утворення дорадчих органів. Так, для врахування інтересів та реалізації передбачених цим Законом прав і свобод осіб, які належать до національних меншин (спільнот), при вирішенні питань, віднесених до повноважень місцевих державних адміністрацій, органів місцевого самоврядування, їх посадових осіб, за ініціативою громадських об'єднань національних меншин (спільнот) такі органи, їх посадові особи можуть утворювати консультативні, дорадчі, інші допоміжні органи (далі – дорадчі органи), до складу яких включаються представники громадських об'єднань національних меншин (спільнот) [6]. Тобто, створюється правовий механізм формування відповідних дорадчих органів які допомагатимуть представникам національних меншин вирішувати разом з органами публічної влади ті чи інші питання які стосуються захисту їх прав та свобод. Одним із прикладів такої синергії в публічно-правовому просторі може слугувати діяльність громадських рад, які створені та діють при органах виконавчої влади.

На думку О. А. Зарічного громадські ради при органах влади є однією з форм впливу громадськості під час прийняття рішень органами публічної адміністрації та сприяють вдосконаленню діяльності останніх [7, с. 155]. В. Ф. Нестерович у своєму дослідженні вказує на те, що громадські ради являються окремою категорією, якій притаманні власні особливості та представляють собою окремий юридичний термін, згідно якого позначають громадську інституцію, створену при органі публічної влади [8, с. 140]. Інші дослідники зауважують що громадські ради за своєю правовою природою є окремими суб'єктами адміністративного права, які володіють унікальним адміністративно-правовим статусом [9, с. 17]. Вони можуть розглядатись як окремий суб'єкт адміні-

стративного права діяльність якого допоможе реалізувати механізм участі національних меншин (спільнот) у здійсненні публічного врядування.

Адміністративно-правовий статус таких рад врегульовано Постановою Кабінету Міністрів України № 996 від 03 листопада 2010 р. «Про забезпечення участі громадськості у формуванні та реалізації державної політики» (далі – Постанова КМУ № 996) якою затверджено Типове положення про громадську раду при міністерстві, іншому центральному органі виконавчої влади, Раді міністрів Автономної Республіки Крим, обласній, Київській та Севастопольській міській, районній, районній у м. Києві та Севастополі державній адміністрації. Так, громадські ради визначаються як тимчасові консультативно-дорадчі органи, утворені для сприяння участі громадськості у формуванні та реалізації державної, регіональної політики. Вони можуть створюватись при міністерстві, іншому центральному органі виконавчої влади, Раді міністрів Автономної Республіки Крим, обласній, Київській та Севастопольській міській, районній, районній у м. Києві та Севастополі держадміністрації [10].

Недоліком закріплення права національних меншин на участь у діяльності дорадчих органів, серед іншого, є те що до вказаного вище Положення не пропонується внесення відповідних змін щодо процедури формування громадських рад. Так, у порівняльній таблиці до Законопроекту № 8224 було вказано на необхідності доповнення ст. 10 Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні» наступним реченням: «Для реалізації своїх повноважень сільські, селищні, міські, районні, обласні ради мають право створювати консультативно-дорадчі органи» [5]. На цьому пропозиції щодо змін до діючого законодавства, яким врегульовано діяльність громадських рад не вказано. Це створило правову невизначеність, оскільки з однієї сторони вже діючий Закон України № 8224 передбачає створення дорадчих органів для вирішення питань національних меншин (спільнот) в Україні на рівні місцевих органів виконавчої влади, органів місцевого самоврядування, однак окремого механізму не передбачено. Крім цього, вказане формулювання «мають право» нівелює безпосереднє право національних меншин самостійно ініціювати створення таких рад та надає відповідне право лише органам місцевого самоврядування та вступає в суперечність з ч. 1 ст. 18 Закону України № 8224.

Відсутність чіткого адміністративно-правового регулювання права національних меншин в частині їх залучення до діяльності громадських рад може призвести до ситуації, коли діяльність таких рад та розгляд питань які є актуальними для представників таких спільнот матиме формальний характер та жодним чином не відобразиться на підвищенні їх участі у здійсненні управлінні державними справами на рівні окремих органів публічної влади. Це суперечитиме положенню, яке визначено ст. 18 Законом України № 8224, а саме: проекти рішень місцевих державних адміністрацій, органів місцевого самоврядування, їх посадових осіб, що стосуються питань, пов'язаних з реалізацією передбачених цим Законом прав та свобод осіб, які належать до національних меншин (спільнот), виносяться на обговорення дорадчих органів у разі їх утворення. Місцеві державні адміністрації, органи місцевого самоврядування, їх посадові особи зобов'язані повідомити відповідні дорадчі органи про результати розгляду поданих пропозицій у десятиденний строк з дня їх отримання. Порядок формування, основні напрямки і форми діяльності, повноваження дорадчих органів визначаються положенням про них, затвердженим відповідними органами чи їх посадовими особами [6]. Що стосується формування громадських рад на підставі відповідних положень, то вони на сьогоднішній день утворюються виключно на підставі Постанови Кабінету Міністрів України від 03 листопада 2010 р. № 996.

Цікавим є румунський досвід залучення громадських інституцій до вирішення питань національних меншин. Основним органом у системі інституційних гарантій з питань забезпечення прав національних меншин є Рада національних меншин. Дана інституція є відносно автономною шляхом унеможливлення впливу органів державної влади на її діяльність. Вона створена як дорадчий орган при Уряді без окремого статусу юридичної особи, з метою забезпечення відносин з організаціями національних меншин, утворених відповідно до румунського законодавства [11, с. 45].

До складу ради входять по троє представників громадських об'єднань, які належать до національних меншин та є представленими у румунському парламенті. Важливим та вартим уваги для українського законотворця є те, що проблемні питання, які стосуються всіх національних меншин, обговорені на пленарному засіданні Ради національних меншин, є предметом доповіді, яка розглядається на засіданні Уряду, а також при проведенні пленарних засідань ради, передбачено участь профільного міністра та державного секретаря з питань міжнародних відносин [12]. Відповідні новели румунського законодавства, ще раз підтверджують європейські цінності паритетності між інститутами громадянського суспільства та органами державної влади, що варто врахувати на нашому шляху до євроінтеграції.

Оскільки існує ряд недоліків адміністративно-правового регулювання діяльності громадських рад в Україні варто розглянути можливість розроблення окремого проекту Закону України «Про консультативно-дорадчі органи в Україні». По-перше це дасть змогу сформулювати єдине визначення консультативно-дорадчого органу, оскільки в ряді нормативно-правових актів існує як мінімум кілька різних визначень таких органів. Так, Закон України № 8224 використовує поняття «дорадчий орган» [6], хоча не надає його визначення. Постановою КМУ № 996 вказується що громадська рада є консультативно-дорадчим органом [10], а не дорадчим. В той же час, пояснювальна записка до Законопроекту № 8224 містить пропозицію стосовно внесення змін до Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні». Пропонується доповнити ст. 10 вказаного Закону частиною 6 наступного змісту: «Для реалізації своїх повноважень сільські, селищні, міські, районні, обласні ради мають право створювати

консультативно-дорадчі органи». Але після набуття чинності Законом відповідних змін до Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні» не внесено. Очевидно, законодавець не має наміру привести у відповідність понятійно-категорійний апарат, що, на нашу думку, є суттєвим недоліком. Єдине визначення «консультативно-дорадчий орган» усунуть такий недолік.

По-друге, законопроект дозволить здійснити вже нормативну класифікацію консультативно-дорадчих органів. Наприклад, залежно від органу публічної влади при якому він утворюється (міністерства, відомства, місцеві органи виконавчої влади, органи місцевого самоврядування) що дозволить робити діяльність таких органів ефективнішою, оскільки їх функції та завдання можуть встановлюватись залежно від особливостей органу публічної влади при якому вони утворюються. Цим самим створюватиметься можливість й для національних меншин (спільнот) формувати порядок денний для відповідних громадських рад та обговорювати його за участі представників інших інституцій громадянського суспільства.

Висновки. На нашу думку, обраний законодавцем вектор вдосконалення адміністративно-правового регулювання діяльності національних меншин (спільнот) є безперечно прогресивним кроком. Така діяльність має враховувати зміни які відбулись нашої державі, відповідні світоглядні зміни самого суспільства, його відношення до національних меншин та сучасні європейські стандарти у цій сфері. Варто також враховувати виклики, пов'язані із збройною агресією росії, а саме, необхідно демонструвати високий рівень правового захисту прав національних меншин саме українською державою. Однак, паралельно із цим, варто ґрунтовніше підійти до надання справді ефективного адміністративно-правового механізму формування консультативно-дорадчих органів (наприклад, громадських рад) не лише при органах виконавчої влади але й органах місцевого самоврядування. Найоптимальнішим, на нашу думку, виглядає розробка та прийняття окремого Закону України «Про консультативно-дорадчі органи в Україні» у якому слід визначити адміністративно-правовий статус таких органів, регламентувати чіткий механізм їх формування, в тому числі, із залученням представників національних меншин (спільнот), перелік їх прав та обов'язків.

ЛІТЕРАТУРА

1. Авер'янов В.Б. Людиноцентристка ідеологія як основа реформування українського адміністративного права в умовах інтеграційного процесу. *Держава та регіони. Серія «Право»*. 2010. Вип. 2. С. 87–92.
2. Про заходи щодо впровадження Концепції адміністративної реформи в Україні : Указ Президента України від 22.07.1998 р. № 810/98 : станом на 28 трав. 2006 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/810/98#Text> (дата звернення: 28.02.2024).
3. Конституція України : від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР : станом на 1 січ. 2020 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text> (дата звернення: 28.02.2024).
4. Про національні меншини в Україні : Закон України від 25.06.1992 р. № 2494-XII : станом на 12 груд. 2012 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2494-12#Text> (дата звернення: 28.02.2024).
5. Проект Закону України «Про національні меншини (спільноти) в Україні» №8224». URL: <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/pubFile/1557035> Text (дата звернення: 28.02.2024).
6. Про національні меншини (спільноти) України : Закон України від 13.12.2022 р. № 2827-IX : станом на 10 груд. 2023 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2827-20#Text> (дата звернення: 28.02.2024).
7. Зарічний О.А. Участь громадськості у здійсненні публічної влади: теоретико-правове дослідження: дис. ...канд. юрид. наук. 12.00.01. Національний університет «Львівська політехніка». Львів, 2017. 229 с.
8. Нестерович В.Ф. Поняття «консультативно-дорадчий орган» як категорія конституційного права. *Філософські та методологічні проблеми права*. 2017. № 1. С. 138–145.
9. Крайній П.І. Громадські ради в Україні: адміністративно-правове дослідження : монографія. Одеса. Видавничий дім «Гельветика». 2022. 160 с.
10. Про внесення змін до постанови Кабінету Міністрів України від 3 листопада 2010 р. № 996 : Постанова Каб. Міністрів України від 24.04.2019 р. № 353. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/353-2019-п#Text> (дата звернення: 28.02.2024).
11. Advisory Committee on the Framework Convention for the Protection of National Minorities. ACFC/OP/IV(2017) 005. Fourth Opinion on Romania. 22 June 2017. URL: <https://rm.coe.int/fourth-opinion-on-romania-adopted-on-22-june-2017/168078af76> (дата звернення: 28.02.2024).
12. Privind înființarea Consiliului Minorităților Naționale. Hotărâre nr. 589 din 21 iunie 2001. *Portal legislativ*. URL: <https://legislatie.just.ro/Public/DetaliuDocument/29367> (дата звернення: 28.02.2024).